

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА

DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2019.192049>

УДК 373:81'272](477)"201"(02)

МОВНА СИТУАЦІЯ ТА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНСЬКІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ЗА ОЦІНКАМИ МОВЦІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП

ДАНИЛЕВСЬКА О. М.

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник

Інститут української мови НАН України

od3556261@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7847-8499>

У статті проаналізовано ставлення мовців різних вікових груп до мовної ситуації в українській шкільній освіті. За результатами масового опитування зроблено висновок, що відмінності в 10 – 12 % є закономірними, оскільки ґрунтуються на ціннісних поколінневих орієнтирах. Найбільша відмінність між представниками наймолодшого і найстаршого покоління респондентів характерна в оцінці перспектив російської мови як мови освіти в Україні. Дані масового опитування дають підстави припускати, що перспективною для України може бути гнучка модель застосування мов у системі шкільної освіти, що передбачає, з одного боку, чіткість і послідовність щонайширшого використання державної мови, а з іншого – створення можливостей із вивчення різних мов, зокрема й російської, як навчальних предметів.

Ключові слова: мовна ситуація у сфері шкільної освіти, мовна політика, державна мова, мовний режим, мовні права.

LANGUAGE SITUATION AND POLICY IN UKRAINIAN SCHOOL EDUCATION ACCORDING TO THE ASSESSMENTS OF THE SPEAKERS OF DIFFERENT AGE GROUPS

DANYLEVSKA Oksana Mykolaivna

Candidate of Philology,

Senior Researcher

Institute of the Ukrainian language

of the National Academy of Sciences of Ukraine

od3556261@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7847-8499>

Introduction. The paper focuses on the study of the assessments of language situation in Ukrainian school education got after the interviewing the speakers of different ages. Perception and evaluation the language situation by the speakers of different age groups is influenced by the functioning of languages in the society.

Purpose. The paper aims to analyse the differences in assessing language situation in school education among the speakers of different age groups, to characterize the peculiarities of the young people opinion about the languages functioning in Ukraine in order to develop recommendations for overcoming post-totalitarian deformations of linguistic environments at schools.

Methods. To study the language situation and policy in Ukrainian school education according to the assessments of the speakers of different ages the following methods are applied: the method of statistical analysis, empirical analysis, the method of calculations and comparison the experimental data.

Results. The assessments differ in the groups of language speakers of different ages, however, in quantitative terms, these differences are much smaller than those in region or “city-village” data, which indicates an increasing prestige of the Ukrainian language as the main language of education in Ukraine and the gradual harmonization of the language situation in the outlined sphere. The preference of using Ukrainian in schools testifies the changes of the Ukrainian youth’s point of view as for the language situation and reflects their willing of spreading Ukrainian language throughout Ukraine. The biggest difference between the young and older generations of respondents is a characteristic feature in assessing the prospects of the Russian language as the language of education in Ukraine.

Conclusion. In Ukraine, a flexible model of the use of languages in the school system should be considered as potentially productive, which provides, on the one hand, the clarity and consistency of the widest possible use of the state language, and on the other hand, the creation of opportunities for learning different languages, including Russian, as educational subjects.

Key words: language situation in school education, language policy, state language, language regime, language rights.

Формулювання проблеми та обґрунтування актуальності її розв’язання. Дослідження вікових відмінностей сприймання й оцінки фактів, пов’язаних із функціонуванням мов у суспільстві, зумовлене прогностичною функцією соціолінгвістики, відповідно до якої одним із завдань цієї мовознавчої науки є прогнозування змін мовної ситуації в певній етнічній спільноті або в адміністративно-територіальному об’єднанні чи функціональній сфері. З огляду на деформований характер мовної ситуації в Україні, що виявляється в тому, що мова етнічної меншини (російська) набула в країні такого самого поширення, що й державна українська мова, – а державна досі є на певних територіях мовою меншості населення (Мовна політика, 2008, с. 332), дослідження реальних можливостей комунікативного употужнення української мови видаються як ніколи на часі. Актуальне завдання, зокрема, – випрацювання механізмів посилення комунікативної потужності державної мови у сфері шкільної освіти, яка є, за спостереженнями соціолінгвістів, об’єктивним показником її реального суспільного статусу та перспектив на майбутнє. Попри те, що середовища загальноосвітніх навчальних закладів українці вважають найбільш українізованою сферою офіційного спілкування (переконані, що в школах усі говорять українською мовою 41,5 % респондентів масового опитування проти 37,2 % – у державних установах та 33,4 % – у вищих навчальних закладах), мовна ситуація в шкільній освіті, як і загальнодержавна, позначена впливом деформаційних чинників, успадкованих від попередніх історичних періодів. Це виявляється передусім у невідповідності офіційної статистики про кількість дітей, які навчаються українською, реальним фактам уживання мов у школах. Наукове обґрунтування практичних заходів, здатних гармонізувати мовну ситуацію в окресленій царині, має спиратися на порівняння даних про ставлення до мовного питання в різних вікових групах. Для соціолінгвістичного прогнозування особливо важливими є мовні преференції молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати масових опитувань дають підстави пов’язувати ставлення до мови в масовій свідомості з іншими світоглядними орієнтирами. Приміром, оцінюючи історичні постаті В. Леніна та С. Бандери, які символізують різні ідеологічні, а в українських реаліях і ціннісні системи, відмінності в 10 – 15 відсотків характерні для наймолодшої та найстаршої вікової групи, пор.: постать В. Леніна оцінюють позитивно 12,5 % наймолодших респондентів, що ж до найстаршої вікової групи, то таких респондентів виявилось майже вдвічі більше – понад 24 %; негативно оцінюють постать С. Бандери 26,5 % респондентів віком 18 – 29 років і 42 % респондентів, яким 60 і більше років. Різниця показників негативної оцінки постаті В. Леніна становить 10,5 % за загального результату від 62,8 % (60+ років) до 73,3 % (мовці віком 30 – 39 років); позитивно оцінюють постать С. Бандери від 41 % (60+ років) до 50 % (18 – 29 років). Відповідаючи на запитання про те, чи мова є тільки питанням культури, чи й питанням єдності та національної безпеки, представники

різних вікових груп так само обирали дещо відмінні відповіді: кількість тих, хто згоден із тим, що мова належить до питань єдності й національної безпеки, понад 60 % респондентів усіх вікових категорій (від 60,5 % найстарших респондентів до майже 68 % наймолодших). Зв'язок ставлення до мови зі світоглядними орієнтирами перебуває у фокусі досліджень Г. М. Залізняка та Л. Т. Масенко. Розмірковуючи про перспективи розширення функційного поля державної української мови в столиці України, дослідниці наголошували на зростанні кількості прихильників української мови в середовищі молоді (Залізняк, 2012, с. 23).

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка мовного середовища шкіл відрізняється в групах мовців різного віку: найбільше чують українську мову в загальноосвітніх навчальних закладах ті респонденти, які вже в незалежній Україні або цілком отримували шкільну освіту, або завершували її. До вікової групи 30 – 39-літніх належать люди, які мають дітей шкільного віку, тож частіше за представників старшого покоління безпосередньо стикаються зі школою. Розмови у фокус-групах засвідчують, що питання освіти дітей належать до таких, якими переймаються, які змушують змінювати життєві звички, серед іншого й мовні, пор.: 1) *Я вам скажу простий приклад. В мене дитина пішла в перший клас. Проїшло декілька тижнів. Дитина приходить і каже: “Мамо, у нас є в школі три мови”. “Які?”. “Є українська, російська і одеська”. Це анекдот, але це не повинно бути. А ми віддали спеціально в перший клас в українську школу, щоб дитині було легше адаптуватись. Це такий живий приклад. Дитині важко (Тетяна, 34 роки, Одеса); 2) *Ось це те, що я розказувала на початку. “Мама, у нас три мови в класі”. Бажано, звичайно, щоб на українській, тому що дитину це збиває з пантелику. Вона не розуміє. Кажу: “Ти розумієш?”. “Ні, не розумію”. А серед всіх шкіл я обирала спеціально українську. Це не просто я пішла в українську, бо там написано українською. Я цю школу спеціально вибрала. І я не можу того вчителя заставити з моєю дитиною спілкуватись, коли там більшість на російській мові... А мені здається, що якби намагалась з ними спілкуватись навіть на перерві на українській, їм буде легше адаптувати саме до тої української мови в школі і навіть дома. І батькам, якщо вони вже віддали в українську школу, теж треба старатися говорити на тій українській, бо дитині дуже важко. Я вам з власного досвіду говорю. Дитині важко під це все підлаштуватись (Тетяна, 34 роки, Одеса).**

У кількісному вимірі відмінності у сприйманні мовної ситуації в закладах освіти між віковими групами відрізняються значно менше, ніж за регіонами чи за ознакою “місто – село”. Зокрема, якщо порівняти варіант відповіді “Майже всі” на запитання “Скільки людей, на Вашу думку, розмовляє українською мовою в населеному пункті, де Ви мешкаєте, у школах?”, то за регіональним розподілом різниця між крайніми показниками – 87,2 % (на Заході) і 13,2 % (на Сході) становить 74 %, а за параметром віку тільки 10 %: майже 50 % респондентів віком 30 – 39 років обрали відповідь “Майже всі” і майже 40 % – у групі 60+. За кількістю мешканців у населеному пункті відмінність у показниках теж істотніша: вона становить майже 50 % (66 % респондентів чують українську мову здебільшого в селах і тільки 17 % – у містах із населенням понад 100 тис.).

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання “Скільки людей, на Вашу думку, розмовляє українською мовою в населеному пункті, де Ви мешкаєте, у школах?” серед респондентів різних вікових груп, %

Варіанти відповіді	18 – 29	30 – 39	40 – 49	50 – 59	60+
Майже ніхто	3,6	3,5	2,4	4,8	5,2
Значно менше половини	9,4	9,1	8,8	7,1	5,7
Близько половини	12,0	13,3	15,6	15,3	11,1
Значно більше половини	26,0	22,4	25,0	18,4	19,3
Майже всі	44,6	44,9	40,3	41,6	39,5
Важко відповісти	4,3	6,9	7,9	12,7	19,3

Такі дані засвідчують, що позиції української мови в шкільній освіті посилюються, і це посилення суголосне настроям суспільства. Варто також наголосити, що зрушення у функціонуванні мов у системі шкільної освіти на користь української, засвідчені порівнянням відповідей респондентів різних вікових груп, відповідає характерові змін у поглядах на мову в суспільній свідомості, відбиває зміну ціннісних орієнтирів у представників різних поколінь, що зумовлює й зміни поведінкових моделей, пор.: 1) *Модератор*: *До здобуття Україною незалежності були часи, коли українська мова була неprestижною і до її носіїв ставилися зневажливо. Як би ви оцінили престиж української мови сьогодні, особливо за останні два роки після Революції Гідності? Чи зріс він, чи не зріс?*

Степан: *За період незалежності, звичайно, рівень піднявся.*

Богдан: *Возрос уровень. Наверное, часть людей, которые все-таки в душе где-то хотят всего этого российского, где-то все-таки потише, наверное. И за счет этого возрос. У нас как было то количество русскоязычных, подавляющее количество русскоязычных школ. Как оно было, так оно и осталось. В принципе, официально... Просто у людей проснулось национальное самосознание. В этом, может быть, большой плюс получился. А все остальное, на официальном уровне – ничего.*

Карина: *Мне кажется, просто в связи с предыдущими событиями была такая политика, которая как раз и была направлена на то, чтобы разбудить в людях какие-то чувства национальной самоидентификации. И как раз на этой волне я сейчас замечаю, что моего возраста больше молодежи стало разговаривать на украинском языке за последние два года. Даже те, которые раньше говорили на русском языке, сейчас говорят на украинском. Для кого-то это модное веяние, для кого-то – какой-то способ себя выразить, показать, для кого-то это способ показать, что я иду в ногу со временем, я поддерживаю какую-то линию, которую продвигает наше государство. Т.е. сейчас таких факторов – почему люди переходят на украинский язык – стало больше. Я у себя замечаю, что многие стали говорить на украинском не только потому, что он мелодичен, потому что в школах его учили, потому что он государственный, но и по каким-то другим причинам.*

Ірина: *Мне кажется, что больше стало этого. Во-первых, потому что в моем окружении много мамочек, которые повели в первые классы своих деток. И у них украинского языка больше. Мы ж только что, недавно, говорили, что переводят стихи на украинский язык. Этого ж раньше не было. Это произошло, наверное, за последние два года. Мне кажется, мы больше движемся к украинизации (Із фокус-групового опитування, м. Одеса, 18 – 35 років); 2) [Чи престижно зараз говорити українською мовою?] *Престижно. И сейчас почти вся молодежь говорит на украинском, очень хорошо и очень радуется. Раньше больше на русском говорили, а сейчас больше на украинском (Анна, учасниця дискусійної групи 36 – 65 р., Київ).**

Водночас прикметно, що попри зростання престижу української мови, що підтверджують опитування останніх років, люди так само позитивно оцінюють білінгвальні практики й двомовну поведінку, вважаючи її бажаною для своїх дітей, у чому Л. Т. Масенко вбачає вияв амбівалентного стану масової свідомості (2018, с. 27). Яскравою ілюстрацією цього висновку може слугувати фрагмент з дискусії у фокус-групі: *Ірина*: *Ситуация, что касается языка на сегодняшний день, меня, в принципе, устраивает, если это не касается каких-то там политических заварушек или отдельных личностей, которых что-то не устраивает в их языке. Она меня устраивает. Детей у меня пока нет. Я буду отдавать своего ребенка в украиноязычную школу. Если нужно будет для того, чтоб она найкраще знала українську, я буду розмовляти вдома з нею українською. Але я дуже хочу, щоб вона знала і російську, і українську, і ще англійську.*

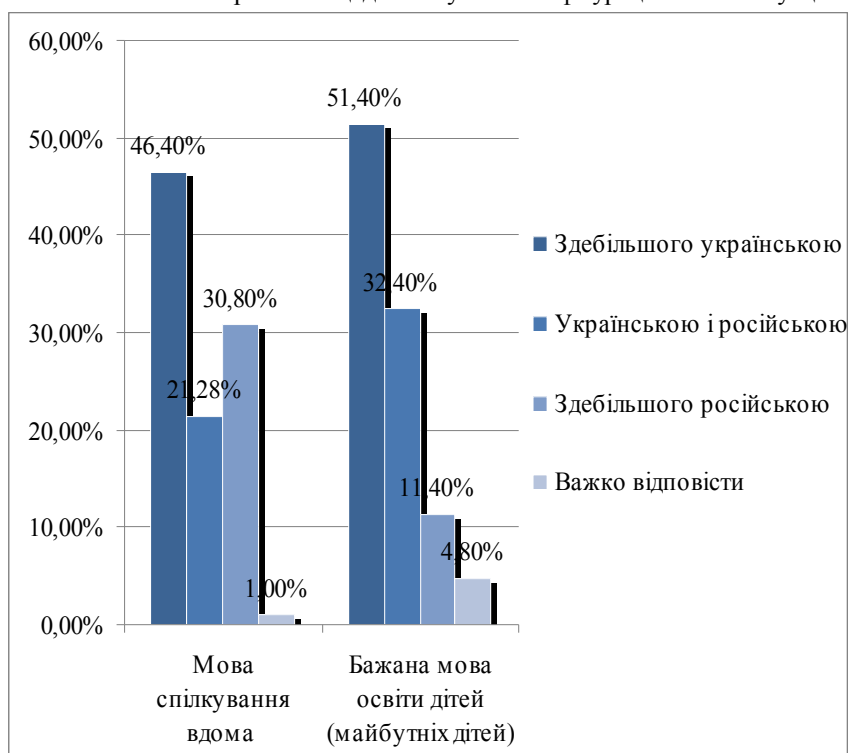
Антоніна: *Я підтримую Ірину. Хотілось, щоб в перспективі українську мову любили, поважали і цінили всі люди, все населення, яке проживає на Україні. Проте якщо в перспективі*

стосовно моєї дитини, я б хотіла, щоб моя дитина любила українську, розуміла, що вона живе в Україні, любила свою країну, незважаючи ні на що, проте могла розмовляти і російською за потреби, і українською, і, звичайно, іноземними мовами.

Степан: Україномовною, але не знімати з рахунків російську мову. Нічого не бачу поганого в тому, щоб наші люди були розумніші і володіли вільно російською мовою... Англійська само собою, по всьому світу. Але російська, як не крути, все одно має вплив на пострадянському просторі. Володіти російською – це є плюс так само. Як колись, наприклад, більше було російської. Тепер поміняти місцями і ставити російську біля української, викладати. Все одно українська, але російська щоб на рівні знаходилась (Із фокус-групового опитування, м. Одеса, 18 – 35 років).

Частка населення, яке хоче для своїх дітей двомовної освіти, лишається високою: відповідь “Українською і російською” на запитання “Якою мовою Ви хотіли б, щоб Ваші діти (майбутні діти) навчалися?” обрали 32,4 % респондентів. Відповідно українськомовної освіти бажають для дітей 51,4 % опитаних, а за освіту російською мовою висловилися 11,4 % (варіант “Важко відповісти” обрали 4,8 %).

Якщо порівняти відповіді на запитання про те, якою мовою респонденти спілкуються вдома із родиною, із відповідями про мовні переваги для освіти дітей, то впадає в око, що відсоток тих, хто віддає перевагу українській мові, вищий за відсоток тих, хто спілкується вдома українською (51,4 % проти 46,4 %). Водночас російськомовної освіти бажають для своїх дітей тільки 11,4 %, тоді як російськомовних у родині виявилось 30,8 %. Це дає підстави для висновку, що на рівні мовних переваг російськомовних і двомовних у повсякденні громадян спостерігається тенденція посилення позицій української мови, що створює передумови для обережних оптимістичних прогнозів щодо майбутньої конфігурації мовної ситуації в Україні.

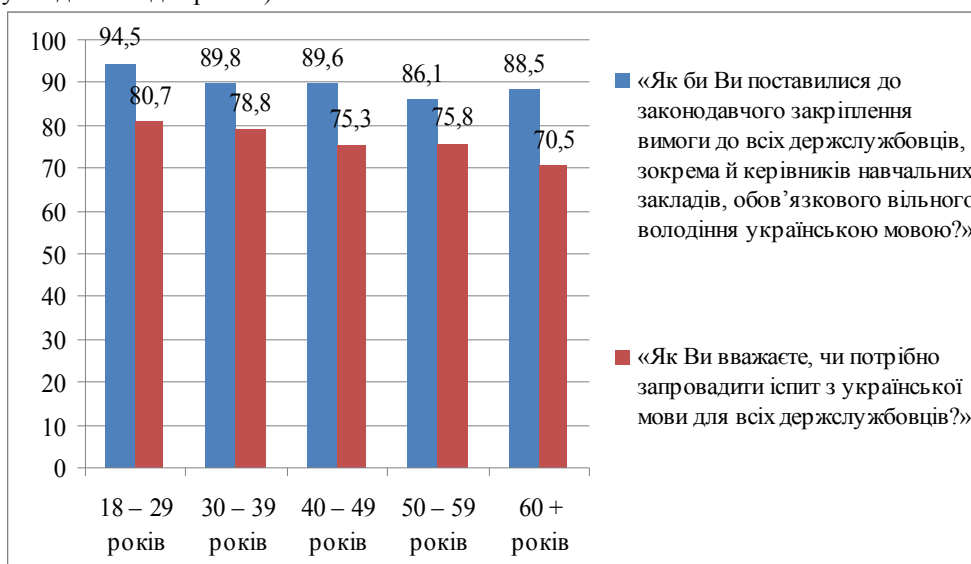
Діаграма 1. Розподіл відповідей на запитання “Якою мовою Ви зазвичай спілкуєтесь вдома, з родиною?”, “Якою мовою Ви хотіли б, щоб Ваші діти (майбутні діти) навчалися?”

Як і в запитаннях, які мають на меті оцінку мовного середовища загальноосвітніх навчальних закладів, різниця між крайніми показниками у відповідях щодо потенційних регулятивних заходів із застосування мов в освіті мовців різних вікових груп не перевищує десяти відсотків, причому менш однаковими мовці є у відповідях на запитання, які так чи інакше заторкують їхню власну мовну поведінку.

Зокрема, відповідаючи на запитання про обов'язковість викладання державною мовою в усіх державних закладах освіти, представники різних вікових груп були близькими у своїх переконаннях: підтримують цей захід від 77 % найстарших респондентів (група 60+) до майже 82 % наймолодших (група 18 – 29 років). Серед молоді тільки кожен десятий не вважає таку вимогу обов'язковою. Цікаво, що найбільший відсоток тих, хто не погоджується з обов'язковістю викладання українською мовою в усіх державних закладах освіти, отримали в групі мовців віком 50 – 59 років, які навчалися в часи пізнього СРСР, коли кількість шкіл і класів з російською мовою викладання становила понад 50 %.

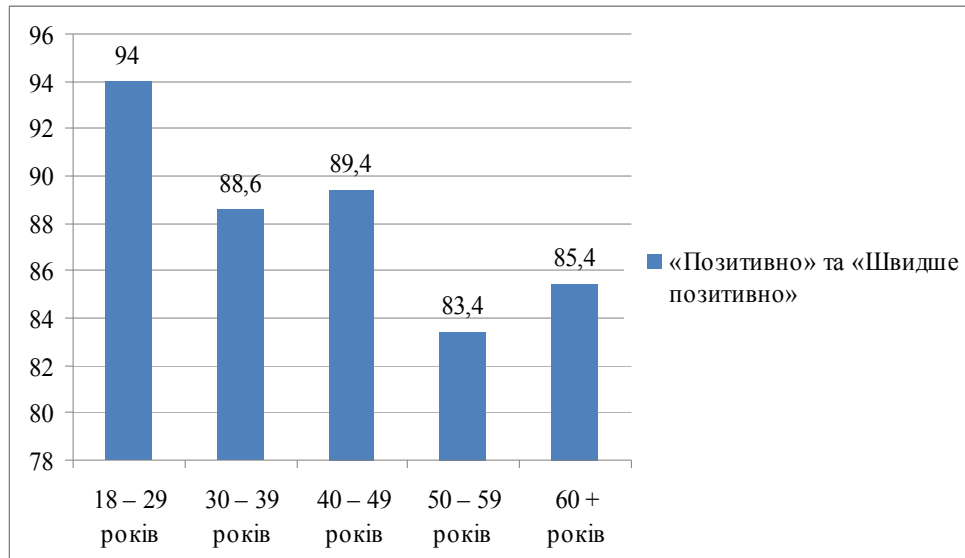
Меншу підтримку загалом і за віковими групами висловили респонденти пропозиції чіткого дотримання в українських школах мовного режиму – використання державної мови не тільки на уроках, а й під час перерв чи в позакласних заходах: якщо серед молоді такий регулятивний захід підтримують 79 % опитаних, то серед мовців віком 50 – 59 років погодилися із ним майже на 12 % респондентів менше – 67,2 %. Варто зауважити, що найбільша кількість тих, хто висловив незгоду із пропозицією, що розглядається, так само належить до вікової групи 50 – 59 років: це кожен четвертий респондент.

Високий рівень підтримки серед респондентів мають пропозиції законодавчого закріплення вимог обов'язкового вільного володіння державною мовою до всіх держслужбовців, зокрема й керівників навчальних закладів. Відповіді “Позитивно” та “Швидше позитивно” на відповідне запитання обрали 94,5 % респондентів віком 18 – 29 років, майже 90 % опитаних віком від 30 до 50 років, понад 86 % віком до 60 років і 88,5 % найстарших респондентів. Показово, що пропозиція запровадження обов'язкового іспиту з української мови серед держслужбовців хоч і має високу підтримку населення, проте не таку однакову, як припис про обов'язковість вільного володіння державною мовою. (Відмінності в поглядах представників різних вікових груп відбито в діаграмі 2).

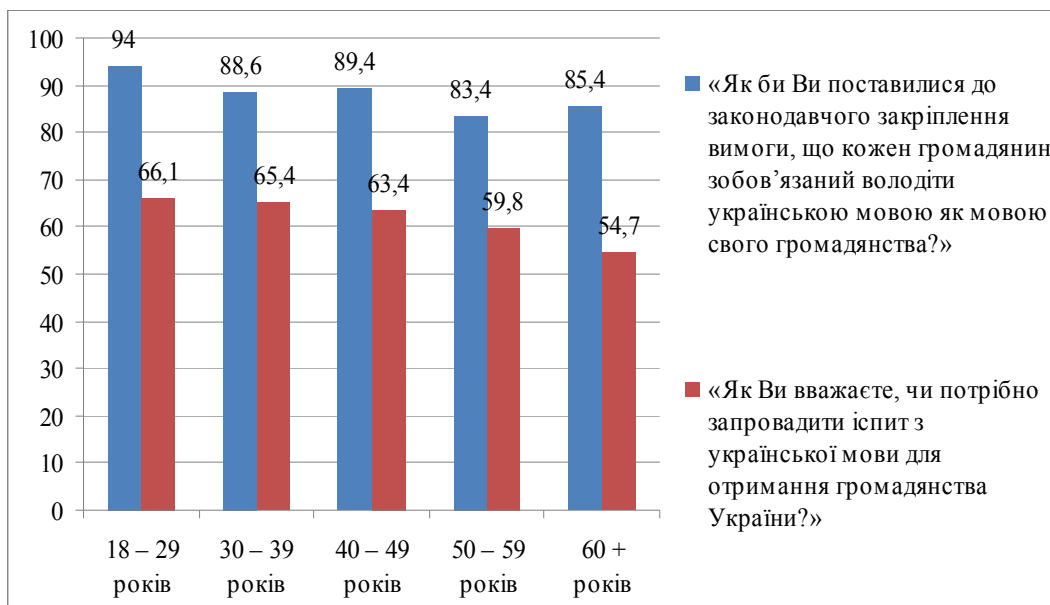

Діаграма 2. Рівень схвалення заходів мовної політики у сфері шкільної освіти респондентами різних вікових груп (вимоги до держслужбовців)

Мовці, залучені до масового опитування, так само виявляють однотайність поглядів стосовно ідеї законодавчого закріплення вимоги, що передбачає зобов'язання володіти українською мовою як мовою свого громадянства (рівень підтримки цієї ідеї сягає 94 % серед молоді і понад 83 % у групі респондентів віком 50 – 59 років (див. діаграму 3)), і водночас менш послідовно підтримують застосування інструментарію для реалізації цієї вимоги, тобто запровадження іспиту з української мови для отримання громадянства (діаграма 4).

Діаграма 3. Рівень схвалення ідеї законодавчого закріплення вимоги, що передбачає зобов'язання громадян володіти українською мовою як мовою свого громадянства за віком

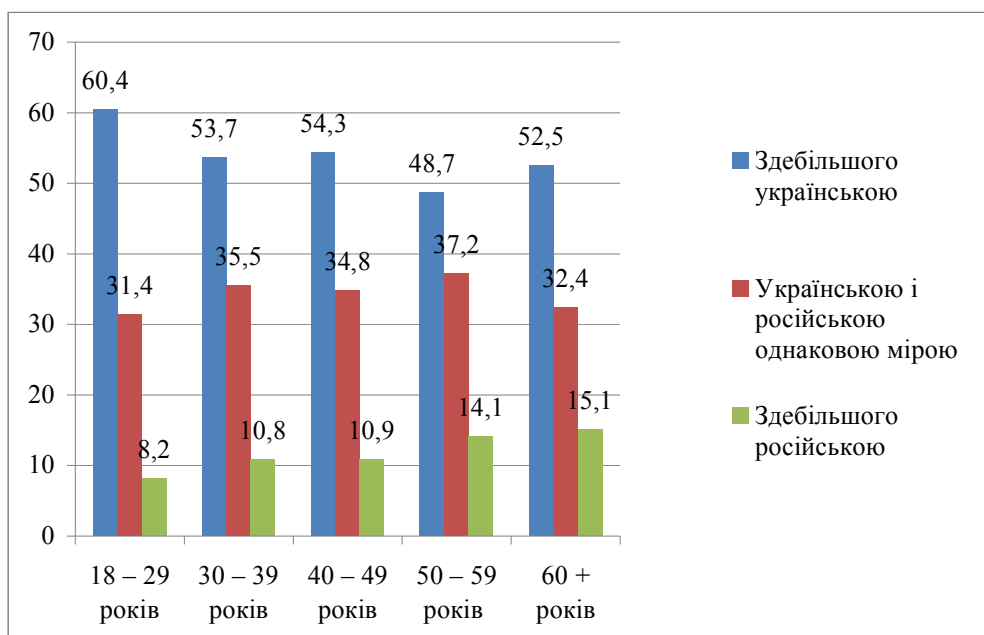

Діаграма 4. Рівень схвалення заходів мовної політики у сфері шкільної освіти респондентами різних вікових груп (підстави для отримання громадянства)

Помітні відмінності в ставленні представників різних поколінь до стратегії держави у сфері мовної освіти. Найбільшу підтримку українській мові як мові освіти висловлює молодь, дві третини представників якої, відповідаючи на запитання “Якою мовою Ви хотіли б, щоб Ваші діти (майбутні діти) навчалися?”, обрали відповідь “Здебільшого українською”. Натомість серед представників покоління 50 – 59-літніх таких виявилось трохи менше половини: 48,7 % респондентів цієї вікової групи схильні вважати українську мову основною мовою освіти в державі.

Найбільша відмінність між представниками наймолодшого і найстаршого покоління респондентів характерна в оцінці перспектив російської мови як мови освіти в Україні: бажали б навчати своїх дітей здебільшого російською мовою тільки 8 % мовців віком 18 – 29 років, а серед респондентів із групи 60+ таких виявилось майже вдвічі більше (15,1 %).

Більш-менш однозгідні позиції мають представники різних поколінь у питанні білінгвальної освіти: варіант відповіді “Українською і російською рівною мірою” обрала в середньому третина респондентів. Утім, найбільше прихильників такої освіти для своїх дітей виявилось в групі 50 – 59-літніх мовців (37,2 %), а найменше – трохи більше 31 % серед наймолодших респондентів (дані узагальнено в діаграмі 5).

Діаграма 5. Бажана мова освіти для дітей (майбутніх дітей) у різних вікових групах

Питання мов як навчальних предметів не викликає істотних розбіжностей серед представників різних поколінь: і наймолодші, і найстарші респонденти переконані, що обов’язковим окремим предметом в школах України має бути українська мова (98,7 % підтримки в групі 18 – 29-літніх респондентів, майже 97 % – у групі 30 – 39 років, 96,5 % – у групі 40 – 49 років, майже 98 % – серед п’ятдесятилітніх, трошки більше 96 % – серед найстарших респондентів). Високий рівень підтримки як обов’язковий шкільний предмет має також англійська мова – від 80 % серед найстарших респондентів до 90 % – у групі тридцятилітніх.

Від половини до двох третин представників різних поколінь висловилися на підтримку обов’язкового вивчення російської мови як окремого шкільного предмета, причому найвищий рівень підтримки характерний для групи тридцятилітніх мовців.

У таблиці 2 зведено дані за віковими групами, які дають підстави вести мову про стратегію і тактику застосування мов у сфері шкільної освіти: мовці наймолодшої вікової групи (із трохи меншим рівнем одностайності й інших) цілковито підтримують стратегію зміцнення статусу української мови як державної, і заходи держави з реалізації цієї стратегії мають бути більш послідовними і рішучими; водночас тактичні заходи матимуть підтримку, якщо забезпечуватимуть лібералізацію та гуманізацію освітнього середовища шкіл, трансформацію його в бік більшої внутрішньої свободи та гнучкості щодо можливостей кожної особистості почуватися в школі комфортно. Протистояння поколінь у баченні того, якою має бути школа та й уся освіта, є одним із найгостріших, що зумовлено інституційною функцією освіти як системи передавання досвіду від старших поколінь до молодших, соціалізації загалом, профілі якої стосовно дитини завжди визначає дорослий. Водночас активними замовниками та користувачами освітніх послуг є представники тих груп, що в структурі населення найпізніше отримали шкільну освіту, тому саме на настанови молоді варто передусім зважати – звісно, за умови наміру домогтися від системи освіти більшої ефективності. Прикметно, що ставлення школярів, які не потрапляють до кола респондентів масового опитування, не враховано зовсім.

Таблиця 2

**Розподіл відповідей на запитання, які стосуються заходів мовної політики
у сфері шкільної освіти за віком, %**

Варіанти відповідей	18 – 29 років	30 – 39 років	40 – 49 років	50 – 59 років	60+ років
	Чи обов'язковим є викладання державною мовою в усіх державних закладах освіти?				
Так ("Так" і "Швидше так")	81,8	79,4	80,2	77,7	77,0
Ні ("Ні" і "Швидше ні")	11,0	14,0	13,3	17,3	15,6
Важко відповісти	7,2	6,6	6,5	5,0	7,4
	Чи повинні викладачі (вчителі) спілкуватися державною мовою під час всього навчального процесу (не тільки на лекціях чи уроках) в державних закладах освіти?				
Так ("Так" і "Швидше так")	79,0	72,6	73,9	67,2	69,2
Ні ("Ні" і "Швидше ні")	14,6	21,3	19,2	25,2	22,2
Важко відповісти	6,4	6,1	6,9	7,6	8,6
	Як би Ви поставилися до законодавчого закріплення вимоги до всіх держслужбовців, зокрема й керівників навчальних закладів, обов'язкового вільного володіння українською мовою?				
"Позитивно" і "Швидше позитивно"	94,5	89,8	89,6	86,1	88,5
"Негативно" і "Швидше негативно"	3,4	6,6	8,0	8,6	7,7
"Важко відповісти"	2,1	3,6	2,4	5,3	3,8
	Як Ви вважаєте, чи потрібно запровадити іспит з української мови для всіх держслужбовців?				
Так ("Так" і "Швидше так")	80,7	78,8	75,3	75,8	70,5
Ні ("Ні" і "Швидше ні")	11,3	12,9	17,0	15,7	14,8
Важко відповісти	8,0	8,1	7,7	8,5	14,7

Продовження табл. 2

	Як би Ви поставилися до законодавчого закріплення такого положення щодо функціонування української мови як державної – кожен громадянин зобов'язаний володіти українською мовою як мовою свого громадянства?				
“Позитивно” і “Швидше позитивно”	94,0	88,6	89,4	83,4	85,4
“Негативно” і “Швидше негативно”	4,4	7,4	7,7	9,3	9,0
Важко відповісти	1,6	4,0	2,9	7,3	5,6
	Як Ви вважаєте, чи потрібно запровадити іспит з української мови для отримання громадянства України?				
Так (“Так” і “Швидше так”)	66,1	65,4	63,4	59,8	54,7
Ні (“Ні” і “Швидше ні”)	22,5	23,0	25,4	27,7	25,7
Важко відповісти	11,4	11,5	11,2	12,5	19,6
	Якою мовою Ви хотіли б, щоб Ваші діти (майбутні діти) навчалися?				
Здебільшого українською	60,4	53,7	54,3	48,7	52,5
Українською і російською	31,4	35,5	34,8	37,2	32,4
Здебільшого російською	8,2	10,8	10,9	14,1	15,1
	Чи обов'язково в загальноосвітній школі вивчати як окрему дисципліну українську мову?				
Так	98,7	96,9	96,5	97,7	96,1
Ні	0,7	2,1	2,0	1,4	2,5
Важко відповісти	0,6	1,0	1,5	0,8	1,4
	Чи обов'язково в загальноосвітній школі вивчати як окрему дисципліну російську мову?				
Так	53,1	59,0	52,3	58,3	58,7
Ні	40,5	33,2	38,2	36,6	31,7
Важко відповісти	6,4	7,8	9,5	5,1	9,6
	Чи обов'язково в загальноосвітній школі вивчати як окрему дисципліну англійську мову?				
Так	88,2	90,4	83,0	84,1	79,4
Ні	8,1	5,8	9,8	11,4	13,3
Важко відповісти	3,7	3,7	7,2	4,5	7,2

Висновки й перспективи подальших досліджень. Аналіз відповідей учасників масового опитування на запитання, які стосуються мовної ситуації та мовної політики у сфері шкільної освіти, дав змогу виявити залежність оцінки мовного середовища шкіл і потенційних регулятивних заходів від ціннісних орієнтирів мовців. Істотним також є показник мови, якою отримували освіту респонденти. Відмінності у відповідях мовців, представників різних поколінь, не настільки різкі, як ті, що їх вочевидне регіональний розподіл чи розподіл за мовою повсякденного спілкування, що свідчить про позитивне ставлення суспільства до зміцнення позицій української мови як державної в окресленій царині. Мовці різних поколінь висловлюють високий рівень підтримки вимозі обов'язкового викладання державною мовою в усіх державних школах (від 77 % до 82 %), обов'язкового володіння державною мовою керівниками навчальних закладів (від 86 % до 95 %), законодавчого закріплення обов'язку кожного громадянина володіти

українською мовою як мовою свого громадянства (від 83 % до 94 %), викладання української мови як обов'язкового предмета (майже 100 % підтримки серед усіх груп). Таке консолідоване ставлення українського суспільства свідчить про високий престиж української мови як мови шкільної освіти, що мусить стати передумовою активної мовної політики.

Водночас кожен третій дорослий мешканець України бажає двомовної освіти для своїх дітей, майже половина респондентів висловилися на підтримку вивчення російської мови як обов'язкового предмета.

Тож результати масового опитування дають підстави припускати, що перспективною для України може бути гнучка модель застосування мов у системі шкільної освіти, що передбачає, з одного боку, чіткість і послідовність щонайширшого використання державної мови, а з іншого – створення можливостей із вивчення різних мов, зокрема й російської, як навчальних предметів. Випрацювання такої моделі на наукових засадах передбачає поглиблення соціолінгвістичних та лінгводидактичних досліджень, систематичний моніторинг мовної ситуації у сфері шкільної освіти із застосуванням масового та цільового опитування.

ЛІТЕРАТУРА

- Залізник, Г. (2012). Сучасна мовна політика і кияни. *Наукові записки НаУКМА. Т. 137. Філологічні науки*, 20-24.
- Масенко, Л. (2018). Мовний конфлікт в Україні: шляхи розв'язання. *Українська мова*, 2, 20-35.
- Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації*. (2008). Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".

REFERENCES

- Zalizniak, H. (2012). Suchasna movna polityka i kyiany. *Naukovi zapysky NaUKMA. T. 137. Filolohichni nauky*, 20-24.
- Masenko, L. (2018). Movnyj konflikt v Ukraini: shliakhy rozv'iazannia. *Ukrains'ka mova*, 2, 20-35.
- Movna polityka ta movna sytuatsiia v Ukraini: Analiz i rekomendatsii*. (2008). Kyiv: Vydavnychyj dim "Kyievo-Mohylians'ka akademiia".

*Дата надходження до редакції 08.11.2019 р.
Ухвалено до друку 21.11.2019 р.*